

FUNKCJA REKREACYJNA WARSZAWSKIEGO LASU BIELAŃSKIEGO

Aleksandra Górecka

Streszczenie

Lasy miejskie stanowią element zagospodarowania przestrzennego, szczególnie istotny z punktu widzenia aktywności rekreacyjnej mieszkańców. Artykuł prezentuje postrzeganie warszawskiego Lasu Bieleńskiego, jako miejsca do spędzania wolnego czasu przez mieszkańców Warszawy i okolic. Autor ocenia również stan zagospodarowania rekreacyjnego terenu.

Słowa kluczowe: las miejski, zagospodarowanie rekreacyjne, funkcje lasu

RECREATION FUNCTION OF WARSAW BIELAŃSKI FOREST

Abstract

City forests are a very important element of land development plan, especially for recreation activity. This paper presents Bielanski Forest located in Warsaw as a place intended for recreation of Polish capital inhabitants. Moreover, author has valued recreation management of this place.

Key words: city forest, recreation management, forest's functions

Cele, problematyka i metody badań

Celem pracy jest przedstawienie funkcji rekreacyjnej warszawskiego Lasu Bieleńskiego. Podejmowane problemy dotyczyć będą atrakcyjności terenu, oraz zagospodarowania rekreacyjnego, jak również postrzeganie tych czynników przez mieszkańców Warszawy i okolic. Przystępując do analizy zebranych materiałów założono, iż Las Bieleński to teren o wyjątkowych i unikatowych walorach naturalnych i antropogenicznych jeżeli chodzi o rozwój rekreacji, jednak nie dość dobrze zagospodarowany i niedokładnie znany przez mieszkańców miasta stołecznego. W artykule wykorzystane zostały dwa źródła zastane (spisy, rejestry, dane urzędowe oraz czasopisma i materiały archiwalne) i wywołane – wyniki przeprowadzonej ankiety wśród 500 mieszkańców stolicy i najbliższej okolicy w wieku od 16 lat.

Lasy komunalne jako enklawa mieszkańców miast

W literaturze przedmiotu nie ma dokładnej definicji pojęcia lasów miejskich. Jedynie kryterium, które musi być spełnione, aby zaliczyć te obszary zieleni do lasów komunalnych to położenie w obrębie aglomeracji miejskiej lub w jej bezpośrednim sąsiedztwie. Ze względu na lokalizację, podlegają wówczas formom ochrony z mocy ustawy o lasach z 1991 r., głównie w sytuacji, gdy znajdują się w mieście liczącym ponad 50 tys. mieszkańców. Ze względu na położenie oraz użytkowanie lasy miejskie zagrożone są przez miejską infrastrukturę i jej niekorzystne oddziaływanie, zagrożenia wynikające z faktu, iż lasy owe są atrakcyjnym miejscem pod zabudowę, hałas antropogeniczny, kaleczenie drzew, zanieczyszczenie odpadkami, wydeptywanie. Teren lasów miejskich można określić leśnym rejonem rekreacyjnym definiowanym jako „zwarty fragment leśny,

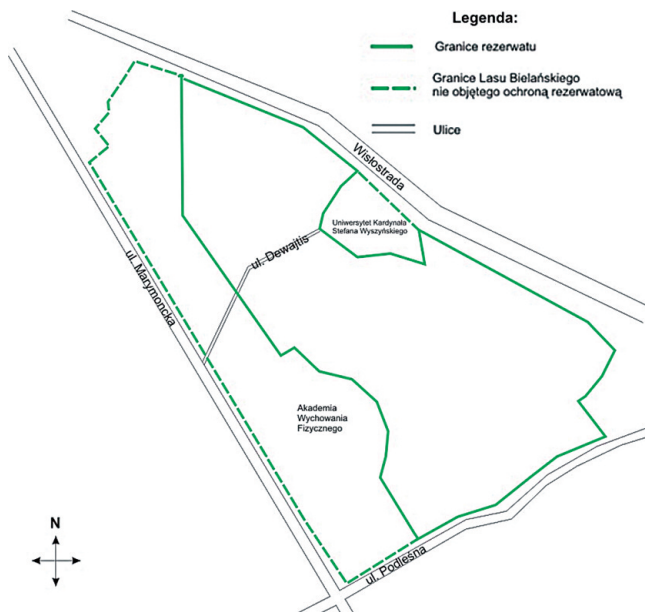
w którym przewiduje się koncentrowanie rekreacji ludności przy jednoczesnym jego technicznym i hodowlanym zagospodarowaniu zapewniającym zwiększenie pojemności rekreacyjnej do poziomu odpowiadającego potrzebom społecznym i tolerancji zbiorowisk leśnych na antropopresję” (Ważyński 1995).

Zagospodarowanie rekreacyjne lasów miejskich

Obszary przeznaczone do aktywności rekreacyjnej na terenach lasów miejskich będących rezerwatami muszą być odpowiednio zagospodarowane. Do leśnej infrastruktury rekreacyjnej zalicza się: drogi leśne, parkingi śródleśne, wytyczone ciągi komunikacyjne, miejsca biwakowania, polany wypoczynkowe, place zabaw, punkty widokowe, mostki, kładki i brody ułatwiające pokonywanie przeszkód wodnych, budowle specjalne, tablice informacyjne. Zestawiając elementy środowiska naturalnego oraz zagospodarowania rekreacyjnego wyróżnić można następujące cechy prawidłowo ukształtowanego i zagospodarowanego do wypoczynku lasu (Bogucki 1985): urozmaicony układ przestrzenny drzewostanów ze względu na ich budowę, wiek i skład gatunkowy, zachowanie pojedynczych drzew bądź kęp drzew o urozmaiconym pokroju, takich, które upiększają krajobraz leśny, duża przejrzystość lasu, która wpływa korzystnie na efekty widokowe oraz przewietrzenie lasu, zachowanie nienaruszonych zakątków leśnych, gęsta sieć dobrze oznakowanych ścieżek spacerowych i dróg, polan i punktów widokowych, dogodne drogi dojazdowe, dobra lokalizacja parkingów i miejsc postojowych.

Zasoby rekreacyjne Lasu Bielańskiego

Las Bielański, należący do jednego z warszawskich kompleksów leśnych – Bielany-Młociny, to relikw najdalej na wschód wysuniętej części dawnej Puszczy Mazowieckiej, która w XIV w.

Ryc. 1. Teren warszawskiego Lasu Bielańskiego
Fig. 1. The Bielański Forest's area

porastała Mazowsze i na początku dziejów Warszawy stanowiła potężne, zasobne w drzewo i obfitujące w zwierzynę ostępy leśne leżące między dolinami Wisły i Bzury. 23 stycznia 1973 r. większość obszaru Lasu Bielańskiego, głównie część historyczna, uznana została rezerwatem przyrody, co zapewniło nienaruszalność granic i zabezpieczenie zarówno przyrodniczych jak i historycznych wartości terenu.

Obecnie Las Bielański, zajmujący teren o wielkości 151,83 ha, daje znakomity obraz dawnych lasów, o czym decyduje niezmienny charakter drzewostanu stanowiącego enklawę zieleni otoczoną zwartą, wysoką i betonową zabudową miejską. Położony na lewym brzegu Wisły ograniczony jest: terenami Klubu Sportowego „Hutnik” (północ), ul. Podleśną (południe), doliną Wisły (wschód) oraz ul. Marymoncką (zachód). Teren przecina biegnąca na północy ul. Dewajtis (ryc. 1).

Walory naturalne

Las Bielański posiada bardzo urozmaiconą rzeźbę terenu. Porasta terasę nad Wisłą, zwaną Tarasem Bielańskim o wysokości 100 m.n.p.m., która bezpośrednio sąsiaduje z doliną Wisły.

Na florę Lasu Bielańskiego składa się około 420 gatunków roślin, które można podzielić na gatunki typowo leśne – około 33%, gatunki nieleśne występujące na Nizinie Mazowieckiej – około 50%, gatunki sadzone nie mające swoich naturalnych stanowisk na Nizinie Mazowieckiej (Baum i Trojan 1982). Gatunkami zamieszkującymi Las Bielański są sarny i dziki. Podkreślić należy, iż w lesie miejskim występowanie dużych ssaków jest znacznie utrudnione z powodu otaczających barier takich jak: ulice, osiedla czy mosty. Występują tu: kret, ryjówka aksamitna i jeź, gryzonie: wieńcówka, mysz polna, normica ruda, mysz leśna, darniówka, normiki. Z rzędu zajękocształtnych: zajęc i królik, ssaki drapieżne: lisy, kuny (domowa i leśna), łasice, a także bobry, które występują na granicy Tarasu Bielańskiego i brzegu Wisły w północnej części lasu. Najciekawszymi gatunkami ptaków zdają się być dzięcioł czarny – największy z dzięciołów występujący w Polsce i grubodziób. Występują też: kuropatwy i bażanty, kukułki, wilgi, sójki, zięby, kowalika. Duże dziuple służą za miejsce lęgów puszczykom, a licznie rozmieszczone w lesie skrzynki lęgowe stwarzają korzystne warunki dla sikor i szpaków.

Walory antropogeniczne

Do najważniejszych walorów antropogenicznych Lasu Bielańskiego należą: zespół klasztorny Kamedułów, Kościół Niepokalanie Poczętej Najświętszej Marii Panny, eremy przyklasztorne, Zdrój Bielański, Cmentarz Żołnierzy Włoskich, Imprezy kulturalne i sportowe (Odpust Bielański, Juwenalia UKSW oraz AWF, Piknik Ekologiczny).

Zagospodarowanie rekreacyjne Lasu Bielańskiego

Drogi leśne – większość obszaru zakwalifikowana została do Rezerwatów Przyrody, więc ruch samochodowy jest zabroniony. Jedynym ciągiem komunikacyjnym udostępnionym dla ruchu jest ul. Dewajtis biegnąca w północnej części lasu, o długości 1300 m. Łączy ul. Marymoncką z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego i dalej z Tarasem widokowym na Polkowej Górze oraz lewym brzegiem Wisły.

Parkingi leśne – Jedynym miejscem, gdzie można zostawić samochód jest parking na terenie Uniwersytetu, którego pojemność wynosi około 200 samochodów, nie jest on jednak typowym parkingiem leśnym.

Ciągi komunikacyjne – wytyczonych łącznie 14,5 km ścieżek, przeznaczonych zarówno do rekreacji pieszej, jak też rowerowej. Jest ścieżka edukacyjna (12 punktów informacyjnych prezen-

tujących najcenniejsze walory lasu) oraz dwa szlaki rowerowe o łącznej długości 6 km. Gęstość ciągów komunikacyjnych wynosi 95m/km².

Miejsca do biwakowania – wyznaczono trzy miejsca do biwakowania. Dwa zagospodarowano placami zabaw. Jest też miejsce biwakowe na Polkowej Górze obok punktu widokowego – jeden z przystanków ścieżki przyrodniczej.

Polany wypoczynkowe – jedyna polana wypoczynkowa (40 ha) znajduje się północnej części. Znajduje się na niej trawiaste boisko do piłki nożnej, a pozostała część przeznaczona jest do innych form rekreacji. Zagospodarowanie polany jest bardzo słabe. Nie znajdziemy na niej ławek, wiat ani koszy na śmieci, jedynie jedno niezagospodarowane miejsce do rozpalenia ogniska. Polana rekreacyjna nie jest również zaznaczona na tablicach informacyjnych rozmieszczonych w lesie.

Place zabaw – wyznaczone i zagospodarowane zostały dwa place zabaw – na południu lasu.

Punkty widokowe – jednym wyznaczonym punktem widokowym jest Polkowa Góra, z której roztacza się widok na przeciwny, nieuregulowany, prawy brzeg Wisły. Drugim miejscem, który warto uznać za punkt widokowy jest punkt w północno-wschodniej części Rezerwatu, skąd obserwować można kształt i budowę jaru erozyjnego.

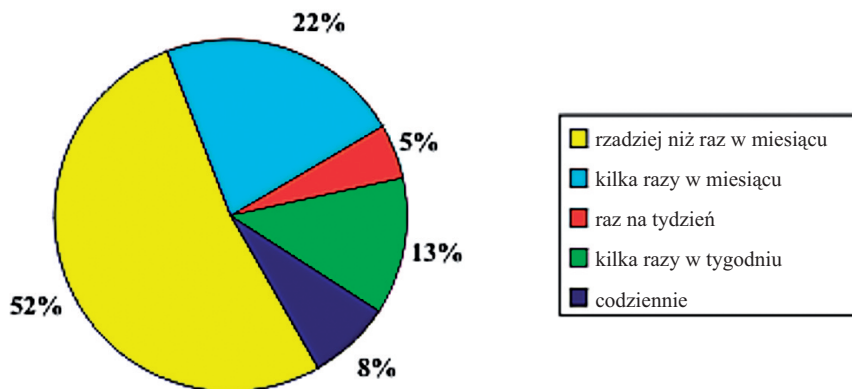
Mostki, kładki i brody – 7 mostków, w tym: dwa zadaszone i jeden odkryty na Potoku Bielańskim oraz cztery odkryte na Rudawce.

Architektura rekreacyjna – 130 ławek, 90 koszy na śmieci, 8 zadaszeń (6 wiat i 2 zadaszone mostki).

Tablice informacyjne – tablic małych – 25, tablic dużych – 17, (12 to obiekty na przystankach ścieżki edukacyjnej, 4 – tablice orientacyjne przy wejściach do lasu).

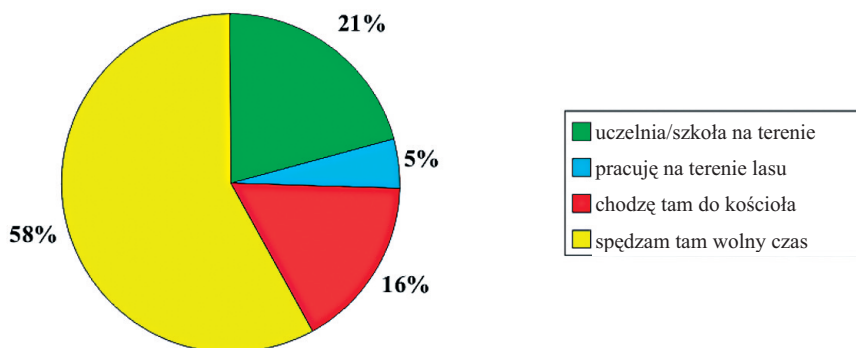
Wizerunek Lasu Bielańskiego wśród mieszkańców warszawy i okolic

Podstawową determinantą rozwoju funkcji rekreacyjnej Lasu Bielańskiego, poza wymienionymi walorami, jest wiedza na temat terenu mieszkańców Warszawy i okolicznych miejscowości, którzy są niejako kreatorami tej funkcji oraz kształtują wizerunek miejsca. Zależy to głównie od nastawienia do samej rekreacji czy upodobań społeczności.

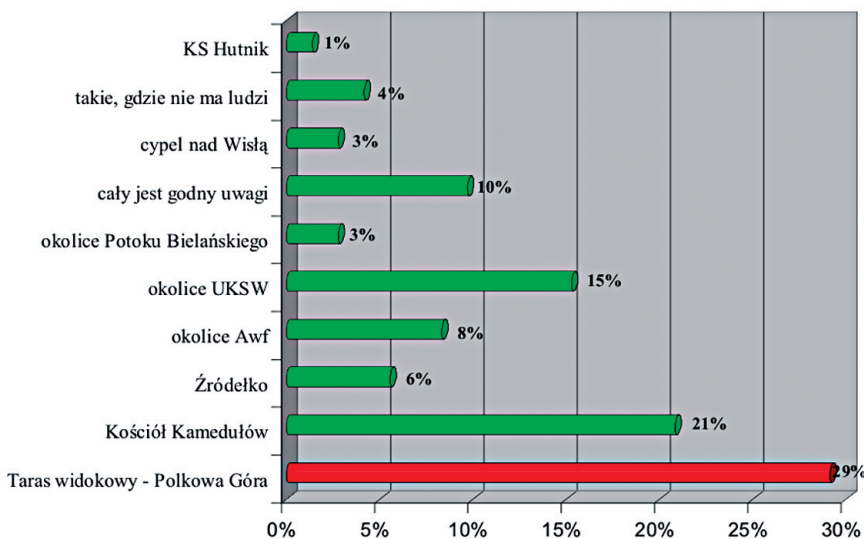
Ryc. 2. Częstotliwość odwiedzania Lasu Bielańskiego przez mieszkańców Warszawy i okolic
Fig. 2. Frequency of visiting Bielanski Forest by inhabitants from Warsaw and surrounding

Ponad połowa respondentów zadeklarowała, że odwiedza Las Bielański rzadziej niż raz w miesiącu, natomiast 22% ankietowanych – kilka razy w miesiącu. Widoczną grupę stanowią również mieszkańcy, którzy są w lesie kilka razy w tygodniu. Z badań wynika, że tę reprezentują głównie studenci uczelni znajdujących się na terenie Lasu Bielańskiego tj. AWF, UKSW oraz WSTiR. Największa liczba badanych osób (60%) stwierdza, iż na terenie lasu spędza swój czas wolny (ryc. 4)

Ryc. 3. Motywy przebywania w Lesie Bielańskim
Fig. 3. Motivations of staying in Bielański Forest

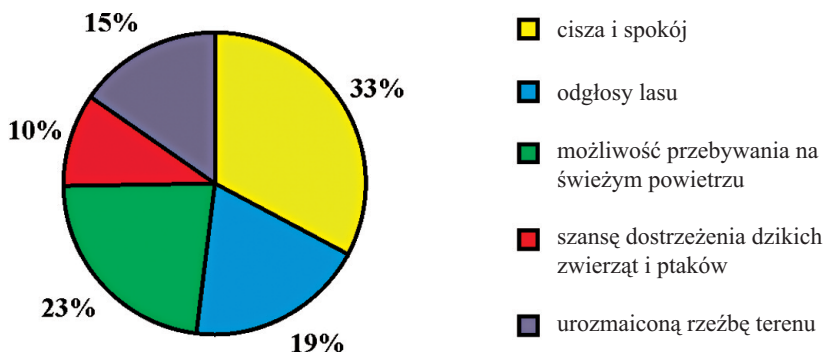
Las Bielański to miejsce odwiedzane głównie ze względu na walory rekreacyjne. Na podstawie badań możliwe było ustalenie miejsc, które zwracają największą uwagę osób odwiedzających las i według nich są najbardziej interesujące.

Ryc. 4. Miejsca w Lesie Bielańskim wskazane jako najbardziej atrakcyjne
Fig. 4. The most attractive places pointer by visitors of Bielański Forest

Najbardziej atrakcyjnymi okazały się być: taras widokowy (29%), Kościół Kamedułów (21%) i okolice UKSW (15%). Wszystkie położone są na Polkowej Górze, gdzie kieruje się znaczna większość rekreatantów. 10% ankietowanych podkreśliło, iż cały teren lasu godny jest uwagi.

Większość respondentów zadeklarowała, że korzysta z różnych tras w czasie pobytu w lesie, a z drugiej strony wyniki ankiety dowodzą, że odwiedzają prawie zawsze te same miejsca. Trzeba więc założyć, iż drogi prowadzące do tych miejsc są najczęściej uczęszczanymi i tam skupia się znaczna część aktywności rekreacyjnej. Największe natężenie ruchu jest w okolicach UKSW i AWF oraz na ciągach komunikacyjnych, które do nich prowadzą.

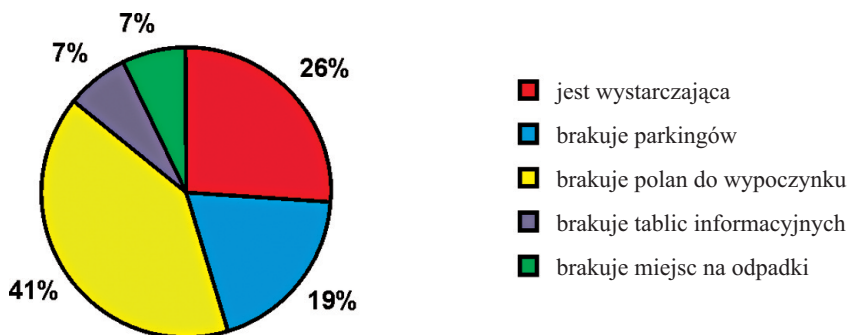

Ryc. 5. Najbardziej cenione elementy Lasu Bielańskiego w czasie rekreacji

Fig. 5. The most valued element of Bielanski Forest during recreation

Najbardziej cenione są cisza i spokój (32%) oraz możliwość przebywania na świeżym powietrzu (23%), a następnie odgłosy lasu (19%), urozmaiconą rzeźbę terenu (15%) i możliwość dostrzeżenia dzikich osobliwości świata fauny (10%).

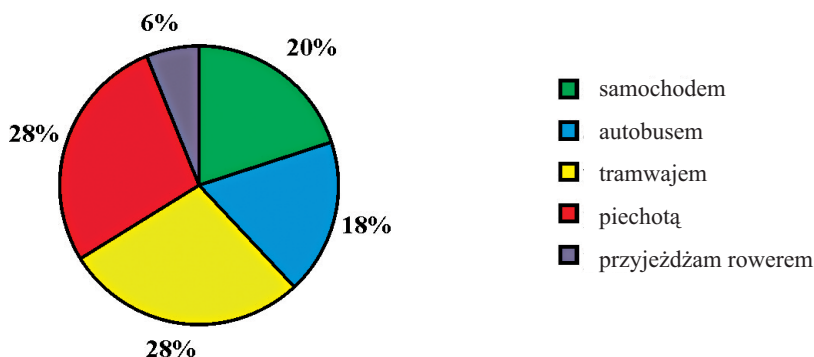
Ponad jedna czwarta ankietowanych (26%) wskazała Las Bielański jako miejsce o dobrych walorach do jazdy na rowerze, co świadczy, iż dostrzeżone zostały walory naturalne. Zwrócono też uwagę na możliwość spacerowania (22%) i bieganie (16%).

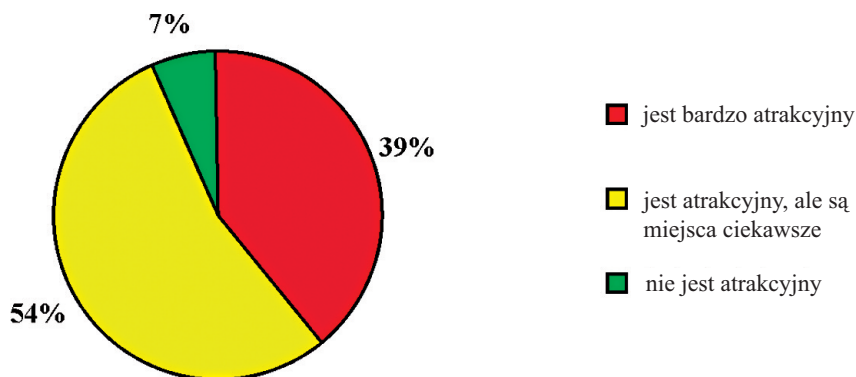
Ryc. 6. Ocena zagospodarowania rekreacyjnego Lasu Bielańskiego

Fig. 6. Estimation of Bielanski Forest's recreation management

Według ankietowanych najbardziej odczuwalnym jest brak polan do wypoczynku (41%) oraz brak parkingów i miejsc na pozostawienie odpadków. Ponad jedna czwarta ankietowanych (26%) uważa infrastrukturę za w pełni wystarczającą. Badanie dotyczące środka transportu, którym rekreanci dostają się do lasu pokazuje, że problem braku parkingów może stanowić pewne utrudnienie dla odwiedzających, z których 20% przyjeżdża samochodem.

Ryc. 7. Środki transportu, za pomocą których rekreanci dostają się do Lasu Bielańskiego
Fig. 7. Means of transport which help visitors in getting to Bielanski Forest

Ryc. 8. Wizerunek Lasu Bielańskiego w oczach mieszkańców Warszawy i okolic
Fig. 8. Image of Bielanski Forest in inhabitants of Warsaw and surroundings

Ponad 90% respondentów podkreśliła, iż Las Bielański jest miejscem atrakcyjnym. Mimo to, nieco mniej niż połowa z nich (42%) uważa, że Warszawie, bądź w najbliższej okolicy są atrakcyjniejsze miejsca do spędzania czasu wolnego spośród których najczęściej wymieniane były: Puszcza Kampinoska, Stare Miasto, Łazienki Królewskie, Park w Wilanowie, park przy torze wyścigów konnych na Służewcu.

Wnioski

Las Bielański jest unikatowym przykładem terenu zieleni miejskiej, który stanowi miejsce atrakcyjne pod względem rekreacji. Do jego atutów należą elementy walorów naturalnych jak: urozmaicona rzeźba terenu, występowanie różnorodnych gleb, które z kolei determinują występowanie bogactwa gatunków roślin. Jedną z ważniejszych i najbardziej przyciągających odwiedzających wartości przyrodniczych Lasu Bielańskiego są osobliwości fauny;

Cenne i znane w Warszawie zabytki budownictwa są elementami walorów antropogenicznych, które podnoszą wartość terenu;

Zaletą Lasu Bielańskiego jest bardzo dobra dostępność komunikacyjna, zarówno jeśli chodzi o dojazd środkami komunikacji miejskiej i podmiejskiej, jak też własnym samochodem oraz ścieżka rowerowa z centrum miasta;

Wskazane przez ankietowanych formy spędzania wolnego czasu sugerują, że Las Bielański jest miejscem, gdzie można uprawiać takie formy rekreacji jak: jazdę na rowerze i bieganie oraz spacer;

Zagospodarowanie rekreacyjne posiada takie wady jak: brak miejsc biwakowych, brak parkingów czy też niedostateczną ilość polan przeznaczonych do wypoczynku. Jedyna polana nie posiada natomiast żadnej infrastruktury i nie jest oznaczona. To sprawia, że aktywność rekreacyjna, która mogłaby mieć na niej miejsce, koncentruje się głównie w rejonie najbardziej atrakcyjnego terenu Polkowej Góry. W celu zwiększenia wygody odwiedzających, poprawy wizerunku Lasu Bielańskiego należałoby udoskonalić elementy infrastruktury rekreacyjnej. Optymalne zagospodarowanie lasu zapewniłoby również bardziej równomierne rozłożenie ruchu rekreacyjnego, a więc zwiększenie pojemności rekreacyjnej terenu.

Literatura

- Baum T., Trojan P. (red.). 1982. Las Bielański w Warszawie – rezerwat przyrody. PWN, Warszawa.
- Bogacki S. 2000. Rola ubocznych zasobów leśnych w udostępnianiu lasów dla potrzeb rekreacyjnych. W: Problemy turystyki i rekreacji w lasach Polski. Krajowa Konferencja Naukowa, Wyd. AWF Warszawa, Warszawa.
- Bogucki J. 1985. Przydatność środowiska leśnego dla różnych form rekreacji, Wyd. AWF Warszawa.
- Broda J. 2000. Historia leśnictwa w Polsce. Wyd. Akademii Rolniczej, Poznań.
- Ważyński B. 1995. Urządzenie i zagospodarowanie lasu dla potrzeb turystyki i rekreacji. Wyd. Akademii Rolniczej, Poznań.

Aleksandra Górecka

Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu
Wydział Nauk Ekonomicznych SGGW
aleksandra_gorecka@sggw.pl